

UDK 339.9:327(497.11)
Bibliid 0543-3657, 69 (2018)
God. LXIX, br. 1169, str. 87-105
komentar
Primljen: 29.12.2017.

*Mr Slobodan Prošić*¹

Zalazak ere multilateralizma kao determinanta spoljne politike Srbije

SAŽETAK

Osnovne karakteristike postglobalizma u međunarodnim odnosima odvijaju se u znaku okončanja ere multilateralizma i prelaska na bilateralni kolosek. U tom kontekstu, Bregzit i pobjeda Trampa na predsjedničkim izborima u Americi predstavljaju nagoveštaje svojevrsnog preokreta u međunarodnim odnosima u pravcu jačanja suvereniteta. Paralelno sa ovom evolucijom, sve učestalije su i kritike na račun neoliberalnog modela koji se optužuje za deindustrijalizaciju i ekonomsku krizu u nekadašnjim žarištima ekonomskog prosperiteta na Zapadu. Evropska unija, sa svoje strane, prolazi kroz duboku krizu. Nespremnost Evropske unije da se suoči sa novim izazovima poput terorizma i talasa imigranata, pored dugogodišnje krize u evrozoni, potvrđena je i njenim *de facto* „raspadom na koncentrične krugove“, što će se neminovno odraziti na dalje slabljenje njene uloge i političkog jedinstva. Posledice tog slabljenja već se osećaju na planu rešavanja nagomilanih problema u regionu Balkana. Nepovoljni efekti pomenutog rastakanja multilateralizma i jačanja bilateralnog koloseka sve snažnije se manifestuju, kako na širem međunarodnom planu, tako i u samom susedstvu Srbije. U pitanju je rekonfiguracija celokupnog političkog prostora Balkana u kojoj prevagu imaju centrifugalne sile, u situaciji oslabljenja EU zaokupljene sopstvenim opstankom. Time je aktualizovano i pitanje usvajanja spoljnopoličke strategije kojom bi se, polazeći od aktuelne evolucije na međunarodnom planu, utvrdile odgovarajuće smernice za ostvarivanje ključnih spoljnopoličkih ciljeva Republike Srbije.

Ključne reči: Spoljna politika Srbije, globalizacija, Bregzit, SAD, EU.

Uvod

Dva su svetska događaja u 2016. godini preokrenula tok na planu multilateralizma u međunarodnim odnosima – Bregzit i pobjeda Trampa na

¹ Opunomoćeni ministar u penziji. Član Srpskog spoljnopoličkog kruga.

predsedničkim izborima u Americi. Oba ova događaja, koja su inače bila iznenađenje za veći deo svetskog establišmenta, usledila su kao reakcija na osipanje suvereniteta prouzrokovano procesom globalizacije. Tako je XXI vek, suprotno očekivanjima, nagovestio povratak države na međunarodnoj sceni, što je proces suprotan desuverenizaciji koju su najavljivali ideolozi neoliberalizma. Povratak principima realpolitike u međunarodnim odnosima odvija se paralelno sa zalaskom multilateralizma koji je karakterisao posleratni period svetske istorije.

Ovaj proces, započet padom Berlinskog zida, označio je razgradnju sistema međunarodnih odnosa – sistema zasnovanog na principima nemešanja, aktivne koegzistencije, kao i poštovanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta država. Ceo proces desuverenizacije, kao i „stavljanja *ad acta*“ principa međunarodnog prava i njihovog sistematskog zaobilaženja, tekao je vaninstitucionalno, drugim rečima izvan, pa čak i mimo Ujedinjenih nacija.

Ali u to vreme se još nije moglo sagledati kuda vodi ovaj proces desuverenizacije na međunarodnom planu. U međuvremenu su ideolozi zalaska nacionalne države teorijom postmoderne ekonomije u znatnoj meri doprineli zamagljivanju procesa globalizacije koji je dobio obrise objektivnog istorijskog toka, i u jednom trenutku se čak nametnuo kao isključivi pogled na evoluciju međunarodnih odnosa nakon blokovske podela sveta. Od tada datira krilatica o beznačajnosti granica. Često se tada mogla čuti fraza da će sve države Balkana, kad tad ući u Evropsku uniju i da su, posledično, granice stvar prošlosti. Kao što danas vidimo, sa podizanjem zidova radi sprečavanja nekontrolisanog priliva imigranata u SAD i EU, granice nisu stvar prošlosti, naprotiv, one svakim danom sa političke, bezbednosne, digitalne, imigracione i demografske tačke gledišta dobijaju na značaju. One su paradigma jaza koji se produbljuje između razvijenog Severa i nerazvijenog Juga.

Kada je reč o integracijama u nadnacionalne ekonomske ili političke okvire – konkretno ovde imamo u vidu Evropsku uniju – naivno se verovalo da će time biti prevaziđeni nacionalizam, ksenofobija i međuetnička netrpeljivost, već da je najzad nađen recept za ujednačen razvoj i prosperitet i prevazilaženje suprotnosti između razvijenih i nerazvijenih regija, pa čak i da je reč o modelu „pomirenja“ koji je moguće transponovati u druge delove sveta. U jednom momentu, primer EU je postao u toj meri primamljiv da se govorilo o njegovoj transpoziciji u region Dalekog istoka, a u kontekstu eventualnog pokretanja detanta u ovom delu sveta. Ta ideja je bila kratkog daha i svela se na osnivanje Istočno-azijske zajednice 2006. godine, nakon čega je ova inicijativa marginalizovana zbog bojazni od dominacije NR Kine.

U međuvremenu, postalo je belodano da se na pozadini slamanja međunarodnog pravnog poretka u stvari odigravao rat za resurse u svetu. Realpolitika je, dakle, bila i iza detanta između SAD i Sovjetskog Saveza 80-ih godina prošlog veka, detanta koji je u nekim krugovima u svetu, pa i kod nas pogrešno protumačen. Iz današnje perspektive, može se slobodno reći da su „pale maske“, jer se iza sankcija Zapada prema Rusiji, kao i u prošlosti,

kriju isti motivi suzbijanja ruske ekonomske i vojne moći koji su kulminirali aktuelnim energetske ratom Vašingtona protiv Moskve. Produbljenije analize, upravo govore o tome da detant između SAD i Rusije nikada u Vašingtonu nije doslovno shvaćen. Jedan od istaknutih neokonzervativnih analitičara, Robert Kejgan, tim povodom izneo je sledeći komentar: „...Uspešna američka administracija kraj Hladnog rata nije shvatila kao mogućnost za odmor od strategije. Od administracije Buša starijeg, preko godina Klintonove vlasti, američko planiranje strategije i upotrebe sile nastavilo je da se zasniva na pretpostavci da će Sjedinjene Države možda morati skoro istovremeno da se bore i pobede u dva rata u različitim regionima sveta“.²

Današnja situacija u svetu, koja umnogome podseća na polarizaciju iz vremena Hladnog rata, nije dakle nepravilnost, izuzetak, ili proizvod trenutne krize. Ona je odraz konstante u politici Zapada prema Rusiji. Čini se da je time ponovno zatvoren krug hladnoratovske logike.

Ali ono što razlikuje današnju situaciju, to je da nema alternative realpolitici, pa čak ni u vidu „maslinovog lista“ Pokreta nesvrstanosti, koji je tada odigrao istorijsku ulogu, kao mostobran prema komunizmu. Iz sadašnje perspektive, a na osnovu informacija koje su postale dostupne otvaranjem arhiva, Pokret nesvrstanosti je bio brana širenju uticaja Sovjetskog Saveza. Tada je osnovni interes zapadnog kapitalizma bio pacifikacija tzv. opasnih klasa u zemljama u razvoju, što je moglo ugroziti postkolonijalne ekonomske i strateške interese zapadnih sila u tim zemljama. Padom Berlinskog zida Pokret nesvrstanosti je izgubio svoj *raison d'être*, čime je otvoren put za nesmetani prodor neoliberalne ideologije. Tri decenije kasnije, pokazalo se da tehnološko i ekonomsko povezivanje, svojevrsno „sužavanje“ Planete i njeno pretvaranje u „globalno selo“ nije dovelo do ukidanja granica i do globalnog detanta, već naprotiv do drobljenja evroazijskog prostora, iskršavanja novih granica i eskalacije tenzija prouzrokovanih prekomponovanjem tog prostora.

„Tokom hladnog rata postojanje dve super-sile održavalo je, sve u svemu, integritet granica država u svetu u odnosu na unutrašnje i spoljašnje pretnje. Od 1989. godine nije bilo nikakvih apriornih odbrana koje bi stale na put dezintegraciji centralne državne moći u mnogim nominalno nezavisnim suverenim državama...“.³

Pad Berlinskog zida označio je, dakle, kraj teorije državnog suvereniteta u međunarodnim odnosima. Promena spoljnopolitičke strategije SAD devedestih godina koincidira sa tektonskim promenama na međunarodnom planu. Tu treba imati u vidu raspad SSSR-a, ali i širi spektar arsenala

² Robert Kejgan, *O raju i moći. Amerika i Evropa u novom svetskom poretku*, Čarobna knjiga, Beograd, 2003, str. 37.

³ Erik Hobsbaum, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, str. 85.

neokonzervativne ideologije jedine preostale super-sile čiji su predstavnici slavodobitno takav razvoj preimenovali u pobjedu liberalnog kapitalizma. U skladu s tim, napuštena je i dotadašnja strategija suzbijanja (*containment*) sovjetskog uticaja i zamenjena je strategijom širenja (*enlargement*), odnosno dominacije SAD u svetu. Time je izveden radikalni preokret koji će obeležiti celokupan nastup SAD na međunarodnom planu tokom 90-ih godina. Amerika tada, iz pozicije suzbijanja ruskog uticaja prelazi u ofanzivu, tj. širenje tzv. slobodnog sveta koji je značio, a i danas znači, slobodan i neometan prodor multinacionalnih korporacija. Globalizacija je samo drugo ime za taj istorijski poduhvat „uvezivanja“ političkih struktura i sveta biznisa.

Osnovne konture nove strategije širenja izneo je tadašnji Klintonov savetnik za nacionalnu bezbenost, Entoni Lejk, 21. septembra 1993. na Univerzitetu Džons Hopkins. Širenje tzv. slobodnog tržišta bilo je, po cenu unilateralnih akcija SAD u svetu, prioritet bez premca: „Ovo širenje 'slobodnog' sveta je ofanzivni proces, ali ekonomski (suprotno, ako tako možemo reći, *containment*-u, koji je bio defanzivan program, ali vojni). Uprkos svom suštinskom globalizmu, proširenje koje opisuje Lejk sudbonosno operiše unutar geografskih prostora ili na jednoj mobilnoj i dinamičkoj 'granici'.“⁴

Posledice pomenute strategije dovoljno govore o tome ka kojim je granicama usmereno strateško širenje SAD. Tri godine kasnije, 6. marta 1996, Entoni Lejk kao ključne „neprijatelje“ navodi Libiju, Iran, Irak i Siriju. Nije u pitanju nikakva koincidencija već davno usvojena strategija. Spisak zemalja koje bi mogle da predstavljaju opasnost za SAD svedene su danas na dve: Iran i Severnu Koreju. Činjenica da Tramp želi da poništi sporazum o iranskom nuklearnom programu postignutom za vreme Obamine administracije rečito govori o tome da je spisak i dalje „na stolu“, kao što je to svojevremeno bio u slučaju Iraka i Libije.

Današnji svet je, dakle, suočen sa posledicama politika koje su nastale ranih devedesetih godina i koje su utrle put američkom unilateralizmu i osnažile takvu politiku. Aktuelna izuzetno zategnuta situacija oko Severne Koreje i njenog nuklearnog programa proizvod je te iste unilateralne politike koju je formulisala Klintonova administracija. DNR Koreja je već tada bila na crnoj listi Vašingtona, zajedno sa Irakom, Iranom i Kubom. Ali ono što je u toj situaciji novo, to je potpuna neizvesnost u pogledu daljih koraka na planu rešavanja severnokorejskog pitanja.

Posledice globalizacije

U najnovijem *Belom papiru o budućnosti Evrope: Razmišljanja i scenariji za EU 27 do 2025. godine*, sa zabrinutošću se iznosi sledeća ocena: „Iako svet

⁴ Alain Joxe, *Les républiques face a la domination américaine dans l'après-guerre froide*, la découverte, Paris, 2004, p. 115.

nikada nije bio manji ili bolje povezan, povratak izolacionizma je podstakao sumnje u vezi sa budućnošću međunarodne trgovine i multilateralizma".⁵ Globalizacija, svojevremeno slavljena jer je navodno našu planetu pretvorila u „globalno selo“ (iako pomenuti pokazatelji govore suprotno), uspela je da podigne nove barijere i podele između blagostanja i bede, privatizacije i oskudice, bezbednosti i nasilja. Svedoci smo da se te granice sve teže mogu održati, a da se svetski poredak ne uruši. Ekonomizam i apsolutizacija profita po svaku cenu (tj. odliv kapitala ka područjima visokih prinosa) proizveli su deficit demokratije sa obe strane Atlantika, uz osiromašenje srednje klase u razvijenim zemljama. Poznati teoretičar globalnog društva, Alen Turen (Alain Touraine), tvrdi da je globalizacija ekonomskog sistema dovela do slabljenja instrumenata intervencionizma u nacionalnim okvirima i da se došlo do „krajnje tačke jednog procesa deinstitucionalizacije“, koji prethodi nestankom srednje klase koja je bila brana jačanju društvenog ekstremizma.

Problem raslojavanja na „dobitnike“ i „gubitnike“ globalizacije predmet je mnogih analiza. One se svode na konstataciju da države sve više gube trku u nastojanju da se suprotstave difuznoj mreži finansijskih institucija koja prati širenje multinacionalnih korporacija i njihovo prerastanje u kvazidržave. Kada se uzme u obzir rečeno, logika iza Bregzita i Trampove najave izlaska SAD iz ekonomskih multilateralnih sporazuma postaje jasnija. Iza pomenute odluke nove američke administracije na čelu sa predsednikom Trampom nesumnjiva je namera da se pomenuti međunarodni sporazumi, ukoliko je to moguće, ponovno ispregovaraju u cilju ostvarivanja povoljnijih uslova za američke kompanije, ili u potpunosti odbace, kao što je to učinjeno odlukom Trampa o izlasku iz Pariskog klimatskog sporazuma, kao i sporazuma o Transatlantskom trgovinskom i investicionom partnerstvu koji se nalazio u finalnoj fazi pregovora, i sporazumu o Transpacifičkom partnerstvu koji je ispregovarala prethodna, Obamina administracija. S druge strane, javnost je bila obaveštena o pojedinim kontroverznim aspektima sporazuma o Transatlantskom trgovinskom i investicionom partnerstvu SAD sa EU koji su se odnosili na suspenziju evropskog zakonodavstva u slučaju sporova koje bi eventualno pokretale američke kompanije. Taj slučaj je ponovno potvrdio ne samo demokratski deficit EU, već i postojanje otuđenih centara moći u Briselu koji stoje iza interesa multinacionalnih korporacija. Nobelovac Džozef Stiglic, u knjizi *Evro – Kako zajednička valuta ugrožava budućnost Evrope*, koja je nedavno i kod nas prevedena, iznosi iscrpnu analizu ovog problema koji prethodi ugrožavanjem preostalih elemenata socijalne dimenzije Evropske unije:

„Građani sa obe strane Atlantika shvatili su da su trgovinski sporazumi uzrok njihovih nevolja...O trgovinskim sporazumima (uključujući i one što su nedavno predstavljani, poput Transpacifičkog partnerstva /TPP/, koje

⁵ *White Paper on the Future of Europe. Reflections and Scenarios for the EU 27 for the EU 27 by 2025.* COM(2017) 2025 final.

okuplja dvanaest zemalja s obe strane Pacifika, i Transatlantskog trgovinskog i investicionog partnerstva /TTIP/ između SAD i Evrope) pregovaralo se u tajnosti, a na dnevnom redu su umesto interesa običnih građana i radnika bili korporativni interesi.“⁶

U Evropi se već osećaju posledice delovanja ovog principa kroz dekonstrukciju njenog tkiva i ključnih stubova na kojima je izgrađena. “Na krucijalan način, Vašingtonski konsenzus potcenjuje ulogu vlade, potrebu snažnog javnog sektora i obavezu multilateralne vladavine. Jednom primenjene, njegove politike imaju razorne posledice na sposobnost javnih institucija u rešavanju ključnih nacionalnih i globalnih problema.”⁷ Bregzitom i pobedom Trampa, nagovešten je, međutim, mogući preokret u pravcu osnaživanja principa suvereniteta i izlaska iz začaranog kruga u koji su svetsku politiku doveli isključivi interesi multinacionalnih korporacija.

Ekonomista Dejvid Held tvrdi da alternativa Vašingtonskom konsenzusu ne znači povratak državnom centralizmu, već iznalaženje odgovarajućeg ekonomskog modela koji bi bio po meri svake zemlje, kao što pokazuje uspešan razvoj Istočne Azije, Kine i Indije. Drugim rečima, “nema jedinstvenog modela uspešne tranzicije ka visokom rastu. Svaka zemlja treba da donese odluku o sopstvenoj investicionoj strategiji”.⁸ Ono što je osnovni prioritet koji svaka zemlja treba da ima pred očima jeste, međutim, razvoj “sopstvenog ljudskog kapitala, ekonomske infrastrukture i snažnih nacionalnih tržišnih institucija, kao i zamena uvoza nacionalnim proizvodima gde je to moguće”.⁹

Ovakav zaključak potvrđuju ne samo već pomenuti primeri zemalja Istočne Azije, već se on nameće i sa funkcionalnog aspekta, jer je dogma liberalizacije po svaku cenu opovrgnuta praksom najsnažnijih svetskih ekonomija. U tom pogledu ilustrativan je primer trgovinskih odnosa SAD i Kanade koje nisu uspostavile punu ekonomsku integraciju:

“Imajmo na umu da su i Sjedinjene države i Kanada, kaže Stiglic, napredovale – zapravo mnogo im bolje ide nego evrozoni – bez slobodne migracije između njih, bez pune ekonomske integracije i s obzirom na činjenicu da nisu jedinstveno tržište.”¹⁰

Šta su, naime, pokazali Bregzit i Trampova pobeda na predsedničkim izborima u SAD? Upravo to da istorija nije unapred ispisana i da postoji

⁶ Džozef Stilglic, *Evro – Kako zajednička valuta ugrožava budućnost Evrope*, Akademska knjiga, Beograd, 2016, str. 363-364.

⁷ David Held (eds.), *Debating Globalization*, Polity Press, 2005, p. 9.

⁸ Ibid., p. 14.

⁹ Ibid., p. 13.

¹⁰ “Čak je i MMF doveo u pitanje korist od uklanjanja svih barijera za slobodni protok kapitala – u razdoblju nakon globalne finansijske krize...” Džozef Stiglic, op. cit., str. 374. Vidi takođe: IMF, “The Liberalization and Management of Capital Flows – An Institutional View”, November 14, 2012.

alternativa. Celopkupna situacija u Evropskoj uniji stvorena je tvrdokornim zastupanjem retorike prema kojoj ne postoji drugi put osim onog koji trasira birokratija u Briselu. Sve glasnije kritike Evropljana o deficitu demokratije u odlučivanju unutar EU to samo potvrđuju. "EU mora postati svesna onoga što se dešava u Evropi: baš kao što to biva i u Sjedinjenim državama, postoji rastuća podela, politička elita je nedodirljiva, veliki deo stanovništva doživljava ekonomsku stagnaciju, a ekonomski sistem za mnoge ne funkcioniše – u nekim mestima čak ni za većinu stanovništva."¹¹

Bregzit i neoliberalna Evropa

Kriza je razotkrila strukturalne granice EU, pre svega sve širi jaz između evropskog severa i juga, ali i između dva suprotstavljena makroekonomska koncepta – neoliberalnog i kenzijskog. S obzirom na sukob ova dva koncepta koji se generalno ispoljio u kontekstu globalne finansijske krize, EU u ovom pogledu ne bi bila u problematičnijoj poziciji od drugih razvijenih ekonomija da upravo ne predstavlja amalgam ta dva koncepta. To je za EU evidentno otežavajući problem, jer je prinuđena da, zbog odolevanja pritiscima finansijskih tržišta, stabilizuje evrozonu merama fiskalne kontrole, drugim rečima jačanjem ingerencija Brisela. Prva i najdramatičnija posledica negativnih trendova u EU bila je odluka Velike Britanije da istupi iz Unije. Još uvek nisu poznati detalji u vezi sa modalitetima njenog izlaska iz EU, niti se zasad mogu sagledati sve dugoročne posledice Bregzita. Ali ono što je poznato jeste da je takva odluka neposredno prouzrokovana dužničkim krizama i masovnom nezaposlenošću južnih članica EU i posebno rastućom imigracijom za koju Brisel nije imao lek. Tome naravno treba dodati i tradicionalno visok stepen evroskepticizma, koji je tokom proteklih decenija varirao od 30 do 60%, kao i nizak stepen institucionalne integracije Velike Britanije u EU, uz komparativno nizak obim trgovinske razmene sa Unijom u poređenju sa razmenom između Britanije i članica Britanskog Komonvelta.

Danas se u EU otvoreno govori o tome da evro nije uspeo da umanjí konjunkturalne i strukturalne razlike između dva velika privredna bloka evrozona – severnog i južnog. I pored očekivanja nije došlo do približavanja realnih stopa rasta između dva pomenuta bloka. Uvođenje evra je dodatno, na dugi rok uvećalo disparitete u trgovinskoj razmeni u samoj evrozoni. Ukupni dugovi većine zemalja članica EU značajno su porasli posle uvođenja evra da bi u vreme krize dostigli nepodnošljiv nivo. „Neoliberalizam i perspektive korporativnih elita obezbedili su intelektualno uputstvo ne samo za stvaranje evra, već i za veliki deo evolucije Evropske unije.“¹² Kriza je, naime, razotkrila oštru podelu na visoko produktivni sever EU i manje produktivan jug. Ekonomski slabije razvijene zemlje juga EU više su uvezile

¹¹ Džozef Stiglic, op. cit., str. 382.

¹² Ibid., str. 356.

nego što su izvozile, što je produbilo trgovinski bilans ovih zemalja sa razvijenim članicama EU. Taj model je finansiran jeftinim kreditima, što je i dovelo do krize dugovanja. S obzirom na negativne stope rasta, uključujući i stagnaciju u razvoju do koje je doveo manjak investicija u EU, usled negativnog ekonomskog rejtinga, raskol između razvijenog severa i nedovoljno razvijenog juga će se nužno produbiti daljom integracijom "čvrstog jezgra EU".

Diferencijacija već postoji kroz članstvo u evrozoni i Šengenu, kao i kroz različite klauzule i izuzeća koja su postigle pojedine članice kao na primer Irska, Poljska, Danska, da ne pominjemo Veliku Britaniju, koja je bila van Šengena i monetarne unije. Nije novost ni činjenica da se u samoj EU već odavno govori o Evropi na dva koloseka. Bivši predsednik Evropske komisije Romano Prodi zalagao se svojevremeno za EU na dva koloseka. Sadašnja dinamika unutar EU je već proizvela „Evropu u dve brzine“, ali sada se nazire i „Evropa u tri brzine“, s obzirom na rascep unutar evrozone nakon grčke krize. Nad dubljom integracijom evrozone nadnosi se, samim tim, dugačka senka koja neće uskoro nestati.

Globalizacija je unela i jednu novu jednačinu – rast novih svetskih ekonomija (BRICS) sa kojim se povezuje delokalizacija industrije i nomadizacija kapitala ka zemljama sa većim prinosom. EU je, na taj način, zahvaćena dvostrukim procesom integracije i fragmentacije. Pritisak globalizacije je takav da nužno nameće dalju integraciju evrozone, što s druge strane slabi izgleda za jačanje unutarnje kohezije EU kada je reč o odnosu članica evrozone i onih izvan nje. Sve se češće čuju i primedbe uspešnih članica evrozone da je količina novih propisa u nesrazmeri sa vremenskim okvirom neophodnim za implementaciju onih već usvojenih. Vreme radi protiv Evropske unije: ekonomski, ali i demografski faktori (starenje populacije) utiču na slabljenje njene globalne konkurentnosti.

Društvena kohezija je ono što danas nedostaje Evropi, a ona može da se uspostavi promenom neoliberalne paradigme koja svet deli na dobitnike i gubitnike. Kao što kaže Alen Turen, modernizam je u krizi. Šta to znači? Pod uticajem konkurencije i ekonomskog raslojavanja koje je zahvatilo nacije, države su se vratile prevaziđenim političko-ideološkim matricama. Sve to je dovelo do buđenja predmoderne svesti.

Jedan od ključnih uslova za demokratizaciju Evrope, tj. uklanjanje demokratskog deficita odnosi se na stvaranje *društvenog prostora*. Društveni prostor, ili ono što Habermas označava pojmom "javna sfera", predstavlja jedan od atributa demokratije. On "pretpostavlja postojanje više ili manje autonomnih pojedinaca, sposobnih da oforme svoje mišljenje, a ne takvih koji su 'otuđeni dominantnim diskursima'."¹³ U nedostatku društvenog

¹³ Dominique Wolton, *La dernière utopie. Naissance de l'Europe démocratique*, Flammarion, Paris, 1993, p. 179.

prostora Evropi preostaje ekonomski prostor, a svest o granicama evropskog projekta raste iz dana u dan. U osnovi tog fenomena je nedostatak vrednosnog potencijala, jer "Evropa ne rešava problem krize identiteta i modernog individualizma".¹⁴ Kao što je Georg Zimel (Georg Zimmel) svojevremeno utvrdio, osnovni problem tehnokratske civilizacije je transformacija čoveka kao subjekta u čoveka mase, u depersonalizovanog potrošača. Na taj način, ideologija tržišne performativnosti dovedena do svojih ekstrema, potkopava i same teorijske postavke liberalizma zasnovane na individualnoj slobodi.

Ugovor iz Mastrihta je "funkcionisao shodno logici isključenja".¹⁵ Taj princip se ogledao u krilatici: "Trebalo bi produbiti pre otvaranja", u protivnom, evropska konstrukcija će biti neumintno zaustavljena.¹⁶ Isti onaj politički voluntarizam koji je Evropsku uniju definisao njenom ekskluzivnošću manifestovao se i prilikom sukcesivnih proširenja. Ne samo da nije došlo do produbljivanja, već se od tog principa neretko odstupalo. Posle Bregzita, postalo je evidentno da EU više ne može da odlaže *de facto* podelu EU na dve grupe zemalja članica – one koje čine tzv. čvrsto jezgro i ostale.

"Zadugo je preovladavala ideja da postoji samo jedan tempo za sve. Međutim, suočeni sa sve snažnijim otporima, evropski ministri su prihvatili konstrukciju Evrope u više brzina."¹⁷ Ipak, politička konstrukcija Evrope ne rešava suštinski problem "individualističkog društva" zasnovanog na masovnoj kulturi. Propuštena je prilika za ostvarivanje političke osnove demokratske Evrope koja je, nažalost, bila i ostala u drugom planu, iza ekonomske i tehnokratske Evrope.

Budućnost EU na dva koloseka

Direktna posledica sadašnje krize biće ostvarivanje koncepta EU u dve brzine. Raslojavanje EU na dva koloseka uvelo bi praktično dva državno-pravna okvira, federalni na nivou evrozona i konfederalni na nivou 27 članica, koliko će ih biti posle izlaska Britanije iz EU. Uz to, pojedine članice smatraju da federalizam neće biti moguć sa 33, 34, ili 35 država. Međutim, novi momenti u okviru institucionalne reforme EU donose sve zamršeniju formulu kada je reč o učešću zemalja članica. Usvajanjem fiskalnog ugovora uvedena su tri nivoa sastanaka: kada je reč o zajedničkom tržištu učestvuje 28 zemalja, a kada se sastaju zemlje evrozona i one koje žele da uvedu evro, onda je tu 25 ili 26, a kada se radi o evru tu je 19 zemalja.

¹⁴ Ibid., p. 242.

¹⁵ Ibid., p. 131.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid., p. 211.

Pomenute razlike u pogledu budućnosti EU u suštini su odraz dva suprotstavljena principa, proistekla iz pokušaja očuvanja specifičnosti Evrope, s jedne, i uvođenja neoliberalne ekonomomske doktrine, s druge strane. Jasno je da taj princip podrazumeva iskorenjivanje „socijalne Evrope“, uključujući i njen model egalitarnog društva, zasnovanog na snažnom građanskom demokratskom potencijalu. Osipanje tog potencijala, vidljivo u svim segmentima evropske stvarnosti, počelo je da narušava i sam evropski projekat, kao i njegov dalji napredak.

„Sa pitanjem dužničke krize postavlja se, naime, suštinsko pitanje socijalne podele odgovornosti za izlazak iz sadašnjih ekonomskih teškoća. To pitanje je usko povezano i sa prirodom buduće Unije, od koje se očekuje da očuva princip demokratičnosti kroz odgovarajući balans između komunitarnog i međuvladinog sistema donošenja odluka. Izlazak EU iz krize neće biti moguć ukoliko nije povezan sa rešavanjem strukturnih dispariteta između evropskog severa i juga.“¹⁸ Sve to je uslovljeno, uključujući i politiku proširenja EU migrantskom krizom i načinima njenog rešavanja koji do sada nisu pokazali očekivane rezultate, već su i po toj liniji uveli nove podele u Evropi.

Najnoviji raskol u EU koji je prouzrokovan odbijanjem kvota za prijem imigranata od strane Poljske, Češke, Slovačke i Mađarske, pretili da nakon Bregzita ponovo uzdrma EU. Opasnost koju nosi neki naredni talas izbeglica sa Bliskog istoka ne treba ni u kom slučaju zanemarivati, s obzirom da to može dovesti do daljeg usložnjavanja bezbednosnih i ekonomskih prilika u Evropi i na Balkanu. Činjenica da je Srbija na migrantskoj ruti samo povećava potencijalnu opasnost koja pretili od terorizma i eventualno, s tim povezane destabilizacije unutrašnjih prilika.

Područje Balkana izloženo je pritiscima velikih sila, pre svega SAD, ali umesto reči pritisak bolje bi bilo govoriti o strategijama. Pojam strategije je daleko bogatiji i podrazumeva dugoročno delovanje spoljnih faktora radi izmene političkih i drugih okolnosti u datom regionu ili državi, a u cilju ostvarivanja dugoročnih interesa. Jedna od strategija tiče se tzv. libanizacije Balkana. Ovaj pojam produbljuje smisao strategije koja stoji iza raspada Jugoslavije i samu balkanizaciju tretira kao uvod u potencijalnu balkanizaciju Evrope. Neki autori upotrebljavaju ovaj termin da bi istakli da je raspad Jugoslavije bio deo strategije u kojoj se konkretno radilo o „balkanizovanom-libanizovanom prostoru – proizvodu raspada tradicionalnih imperija u nacionalne države, koje su se same raspale u etno-lingvističko-religiozne segmente niže skale...“.¹⁹

¹⁸ Slobodan Prošić, „Uticaj krize u evrozoni na proces evrointegracije Srbije“, Međunarodna naučna konferencija – *Strateški pravci razvoja i utordživanja položaja Srbije u međunarodnim odnosima*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 22-23. april 2013.

¹⁹ Alain Joxe, op. cit., p. 149.

Zato je, sa strateškog stanovišta, neophodno ceo kompleks pitanja vezanih za ilegalnu imigraciju, terorizam, organizovani kriminal, trgovinu narkoticima i ljudima, sagledati kroz prizmu koja talase imigranata ka EU vidi u širem kontekstu razaranja identiteta same Evrope, njenog ekonomskog prostora a time i njene istorijske i kulturno-političke tradicije. Jasno je da je danas dovedena u pitanje upravo definicija Evrope kao „oaze mira“ ili ekonomskog raja koji je, kako tvrdi Kejgan, uspeo da dostigne zavidan nivo ekonomskog razvoja oslanjajući se na vojno-bezbednosnu zaštitu Vašingtona tokom Hladnog rata, a po isteku tog perioda ulažući u sopstveni prosperitet oslanjao se i dalje na velike vojne izdatke SAD.

Ovde je bitno naglasiti da je stav Amerike prema Evropi još od XX veka karakterisao ambigviteta. Da bi se shvatila suština tog odnosa korisno je navesti ocene uticajnog američkog neokonzervativnog analitičara Roberta Kejgana. U knjizi *O raju i moći* on kaže: „Uprkos pričama o utemeljenju Evrope kao globalne supersile, prosečni evropski budžeti za odbranu postepeno su opali ispod dva procenta bruto nacionalnog dohotka, a u toku devedesetih godina evropski vojni kapaciteti su ravnomernim tempom zaostajali za kapacitetima Sjedinjenih Država.“²⁰ Negativan stav sadašnjeg predsednika Trampa prema EU samo odražava već poznate stavove neokonzervativnih krugova u Americi prema Evropi. Osnovno pitanje koje se postavlja sa strateške strane je sledeće: kada je savezništvo Evrope za SAD izgubilo značaj sa strateškog stanovišta? Studija Rand Korporacije iz februara 1997. godine pozivala se na „izgradnju novog atlantskog partnerstva“. Reč je o poslednjem ključnom dokumentu u kojem je navedeno da će SAD nastaviti da štite Evropu uz pomoć NATO.²¹ Već juna 1997. godine Henri Kisindžer govori o „razvodnjavanju NATO“.²² Odnos predsednika SAD Donalda Trampa prema Evropskoj uniji poslednjih meseci bio je u žiži javnosti ne samo zbog predizborne retorike u kojoj je izrazito negativno ocenjivao samu EU, već i zbog otvorene kritike evropskih članica NATO da je njihov doprinos ispod obaveznih dva posto BDP. Treba se setiti i kritika koje su iz Vašingtona upućivane na račun „stare Evrope“ tokom američke vojne intervencije u Iraku, kada su u Americi, zbog neslaganja Francuske sa tom intervencijom, bojkotovani francuski proizvodi u SAD. „Možemo se upitati, kaže već pomenuti autor, ne smatraju li Sjedinjene Države samu Evropu kao balkanizovan prostor...Imperija ima interes da ovaj agregat održava u miru, ali ne i da ga politički ujedinjuje (dakle demokratski). Ne praviti od nje Sjedinjene Države.“²³

Kada se uzmu u obzir sve strategije koje se prepliću na prostoru Jugoistočne Evrope, postaje jasnije da pitanje Kosova i Metohije ima

²⁰ Robert Kejgan, op. cit., str. 36.

²¹ Alain Joxe, op. cit, p.159.

²² Henry Kissinger, „Dilution of NATO“, Washington Post, 8 June 1997.

²³ Alain Joxe, op. cit., p. 153.

višedimenzionalni karakter, jer je njime otvorena Pandorina kutija predmodernih nacionalnih programa – albanskog iredentizma, neosmanskog ambicija, i to na pozadini dugoročnog delovanja islamskog faktora u ovom delu Evrope. Tome, naravno, treba dodati najbitniji momenat strategije SAD za koju je intervencija na Kosovu i Metohiji postala model za druge vojne pohode. Politika SAD prema Balkanu se neće suštinski menjati. Stav SAD prema ovom regionu predstavlja, dakle, jednu konstantu koja se ne menja promenom političke struje na čelu Amerike. Zašto je to tako, može se zaključiti iz još uvek važećih geopolitičkih razloga tj. sprečavanja širenja Rusije na Balkan. Henri Kisindžer je, nasuprot ocenama da SAD nemaju poseban interes u regionu, podsetio na činjenicu da „na Balkanu, Sjedinjene Države u suštini obavljaju iste funkcije kao i Austrijsko i Otomansko carstvo krajem XIX veka, čuvajući mir uspostavljanjem protektorata između zaraćenih etničkih grupa”.²⁴ Te dve strategije, drobljenja evroazijskog prostora i islamizacije Evrope, drugim rečima, treba posmatrati zajedno. U tom svetlu, pitanje Kosova i Metohije se postavlja na drugi način, sada u okviru prekomponovanja prostora Jugoistočne Evrope, a na bazi platforme koju su najavili pobornici albanskog iredentizma. Takva situacija ponovno otvara pitanje destabilizacije Evrope s Juga, ali sada u drugom (rezervnom) kontekstu od očekivanog širenja „Grčkog sindroma”. Konačno, sa migrantskom krizom smo ušli u fazu sprovođenja scenarija treće strateške dimenzije – pokušaja dugoročnog slabljenja EU na svetskoj pozornici. Sada već neskriven negativan odnos Trampove administracije prema EU, i posebno prema Nemačkoj, svedoči o percepciji Evrope kao nelojalnog konkurenta SAD.

„U tom pravcu SAD pokušavaju da ugroze prirodan savez i saradnju zemalja EU i Rusije, najviše koristeći instrumente NATO saveza, te svojim presudnim i direktnim uticajem na zemlje Istočne Evrope, to jest, kako ih još nazivaju ‘Novom Evropom’. Zemlje ‘Nove Evrope’ na momente su pod većim uticajem politike SAD nego one iz EU koja se kreira iz centra u Briselu. Postavljanje raketnog štita je u isto vreme i u američkom geopolitičkom interesu razdvajanja Rusije i zemalja ‘stare Evrope’. Evropska unija se našla u izvesnom procepu, koji prvi put možda dovodi u pitanje čak i njenu budućnost, no Nemačka i Francuska zadržavaju kapacitete da u okviru reformisane EU, ili čak samostalno, ostaju značajan subjekat u svetskoj politici.”²⁵

EU se, kao što smo videli, nalazi u verovatno najtežem periodu od svog osnivanja i suočena je sa nizom strukturalnih problema. Ona još nije izašla iz teškoća izazvanih finansijskom krizom. Naime, ono što je u započelo

²⁴ Henri Kisindžer, *Da li je Americi potrebna spolja politika? U susret diplomatiji XXI veka*, Klub Plus, Beograd, 2011, str. 13.

²⁵ Dragan Petrović, Dragan Đukanović, *Stubovi spoljne politike Srbije – EU, Rusija, SAD i Kina*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012, str. 116.

krajem 2009. godine kao dužnička kriza u Grčkoj prelilo se u širu ekonomsku i političku krizu evrozone i EU.²⁶ Do juče – model ekonomske integracije, koja je politički stabilizovala ceo evropski kontinent, danas je Evropska unija suočena sa ključnim izazovima na globalnom i regionalnom planu od kojih će zavisiti i njena budućnost.

Sa strateškog stanovišta EU je, svakako, u sadašnjem deficitu demokratskog legitimiteta i evoluciji ka bilateralnom rešavanju svetskih pitanja izložena opasnosti gubitka primata koji je imala tokom proteklih decenija. Kao što smo istakli, posebna opasnost njenog daljeg rastakanja može proisteci iz najavljenog izdvajanja tzv. čvrstog jezgra, što može dovesti do podele na *de facto* članice prvog i drugog reda. Takav scenario su energično odbacile među prvima zemlje Centralne Evrope.

Definisanje spoljnopolitičke strategije Srbije

Pravi odgovor na pomenute strategije koje se prepliću i sukobljavaju na Balkanu i posebno se tiču položaja Srbije jeste usvajanje dugoročne i sveobuhvatne spoljnopolitičke strategije Republike Srbije. Ona mora biti sveobuhvatna i dugoročna, pre svega sa stanovišta vizije razvoja našeg društva, jer vidimo da ulaskom u Evropsku uniju mnoge države članice nisu rešile ključna pitanja nacionalnog razvoja, niti su se zaštitile od pritisaka koji su, istina, druge prirode, ali i pored toga zadiru kako u osnove nacionalnog suvereniteta, tako i u fundamentalne postulate njihovog identiteta.

Srbija je usvojila mnogobrojne strategije, ali još nije donela spoljnopolitičku strategiju. Reč je o jednom od ključnih problema koji u praksi dovode do propusta i često se negativno reflektuju nedostatkom kontinuiteta u bilateralnim odnosima sa pojedinim zemljama koje su naši tradicionalni prijatelji iako nisu u žiži dnevne politike. Pored toga, smena političkih stranaka ili koalicija na vlasti često utiče i na promenu akcenta i kada je reč o strateškim spoljnopolitičkim prioritetima države. Potreba donošenja akta kojim će biti preciznije određeni spoljnopolitički prioriteti proističe takođe iz evropskog puta Srbije:

„...Nedostatak ovog dokumenta ostavlja mogućnost političkim činiocima da s vremena na vreme preformulišu pojedine strateške ciljeve ili da, s druge strane, različito pristupaju formiranju „liste“ spoljnopolitičkih prioriteta. Naravno, nepostojanje jasne strategije može rezultirati i velikim problemima

²⁶ Ključni problem leži u tome što Maastrichtski ugovor nije predvideo mere kojima bi se države pridržavale ograničenja budžetskog deficita jer, prilikom usvajanja osnivačkog akta EMU, nisu unete obavezujuće odredbe u skup pravila evrozone. Iako takav mehanizam nije bio ugrađen u osnivački akt EMU, 1997. godine je usvojen Pakt za stabilnost i rast koji je eksplicite pozivao na pridržavanje limita u pogledu zaduživanja. Danas gotovo da postoji konsenzus o tome da je zakazao Pakt za rast i stabilnost.

u interesorsnom funkcionisanju Vlade u odnosu prema Evropskoj uniji, nekoj drugoj međunarodnoj organizaciji ili državi."²⁷

Definisanje spoljnopolitičke strategije ne tiče se samo usko shvaćenih spoljnopolitičkih prioriteta, već oni treba da oslikavaju dugoročne interese društva koje želimo da izgrađujemo i da ostavimo budućim generacijama. Izbori koje budemo definisali danas i sutra determinisaće buduće mogućnosti i manevarski prostor Srbije kada je reč o zaštiti njenih nacionalnih interesa i projekcije njenog budućeg ekonomskog, kulturnog, naučnog, i svakog drugog razvoja. Zato determinante koje stoje pred svakom državom, na osnovu njene moći i pozicije u svetu, nikad nisu definitivni i određujući faktor. Istorija je pokazala da male države nikad nisu dovoljno male da se ne mogu nametnuti u određenom trenutku bitnom za njihov nacionalni opstanak. Uostalom, to je nebrojeno puta potvrđeno tokom istorije Srbije. Definisanje spoljnopolitičke strategije ne svodi se na puko određivanje prioriteta. Prioriteti, drugim rečima, proizlaze iz usvojenih determinanti spoljne politike, a ne obratno. U izboru spoljnopolitičkih prioriteta nema ničeg konačnog, sudbonosnog. Tek se na nivou strategije može govoriti o politici koja je obeležila jednu epohu, o onome što određuje sudbinu budućih generacija. Kada je reč o Srbiji, ona može da odbrani svoje nacionalne interese konzistentnom strategijom kojom će definisati, ne samo spoljnopolitičke prioritete, već i svoju sopstvenu budućnost. Budućnost jedne nacije ima niz komponentni koje samo naizgled nisu vezane za spoljnu politiku, a suštinski to jesu: ekonomska i poljoprivredna politika, suverenitet nad prirodnim resursima i rudnim bogatstvima, kulturna, obrazovna, demografska politika, itd. Elementi suverenosti danas obuhvataju mnogo širi opseg od tradicionalnog poimanja teritorijalnog suvereniteta. Drugim rečima, „Republika Srbija treba da transformiše svoju ulogu od subjekta kojim su se bavile vodeće svetske i regionalne međunarodne organizacije protekle decenije do konstruktivnog člana, koji će u njihovom radu zastupati vlastite državne interese. U tom kontekstu bitno je učešće Srbije u Ujedinjenim nacijama i njenim brojnim specijalizovanim agencijama.“²⁸

Polarizacija u odnosima velikih sila, tačnije SAD i Rusije, uz zategnutost u odnosima Zapada i Rusije generalno, koliko god ovaj stav zvučao paradoksalno, Srbiji otvara manevarski prostor u situaciji njene neutralnosti. Iz te perspektive, sadašnji proces „odmeravanja snaga“ Vašingtona i Moskve na Balkanu mogao bi biti produktivniji za Srbiju od eventualnog i zasad nerealnog procesa detanta, ako se ima u vidu da je bivša SFRJ upravo usled okončanja Hladnog rata izgubila strateški značaj koji je imala tokom Hladnog rata.

²⁷ Dragan Đukanović, Ivona Lađevac, „Prioriteti spoljnopolitičke strategije Republike Srbije“, *Međunarodni problemi*, godina LXI, broj 3, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009, str. 347.

²⁸ *Ibid.*, str. 358.

Politika kao umetnost mogućeg zasniva se na resursima, a u vreme Hladnog rata supersile su imale ograničeni manevarski prostor na spoljnopolitičkom planu. Zato je nesvrstana Jugoslavija bila koristan igrač na međunarodnoj sceni, jer je uživala poverenje u zemljama tzv. Trećeg sveta i na tom poverenju gradila svoj uticaj. Iako današnja situacija u svetu, a ni položaj Srbije, ne mogu da se porede sa tadašnjom pozicijom Jugoslavije i tada, a i sada, važi istina da se determinante koje proističu iz realpolitike mogu kreativnom diplomatijom, utemeljenoj u spoljnopolitičkoj strategiji, tako da se oblikuju da više ne predstavljaju nedostatak, već prednost.

Kada je reč o osnovnim spoljnopolitičkim principima Srbija, u skladu sa svojom slobodarskom tradicijom, učešćem u dva svetska rata na strani naprednog dela čovečanstva, ali i nedavnom istorijom, kada se oduprla agresiji NATO, ima obavezu da se i u budućnosti dosledno i principijelno zalaže za međunarodne odnose zasnovane na nemešanju u unutrašnje poslove, kao i na punom poštovanju nezavisnosti, teritorijalnog integriteta država i njihovog slobodnog izbora društvenog uređenja. Relativizovanje i nepoštovanje pomenutih principa, koji su činili okosnicu posleratnog poretka u svetu i kao takvi uneti u Povelju Ujedinjenih nacija, danas predstavlja ozbiljan izazov za čovečanstvo. S druge strane, ništa manje nije značajna međunarodna saradnja na planu dosledne borbe za svet oslobođen nuklearne pretnje. Konzistentna spoljnopolitička strategija, zasnovana na kreativnoj, funkcionalnoj i efikasnoj službi spoljnih poslova, trebalo bi da se uskladi sa dramatičnim promenama u svetu koje karakteriše:

- *slabljenje instrumenata multilateralne diplomatije* u svetu i sistema UN kao njene okosnice. Ovaj trend, kao što je već napomenuto, predstavlja s jedne strane posledicu nestanka bipolarnog svetskog poretka i period otvorenog unilateralizma SAD koji je potom usledio;
- *jačanje bilateralnog koloseka u međunarodnim odnosima*: rešavanje krize u Siriji kao što smo videli nije plod multilateralne diplomatije, već dogovora SAD i Rusije. To isto važi i za krizu na Korejskom polustrvu gde SAD više ne računaju na okvir multilateralnih diplomatskih pregovora. Tome treba dodati zasad još uvek deklarativno odbacivanje sporazuma postignutog sa Iranom oko iranskog nuklearnog programa, ali i negativno postavljanje novog američkog predsednika Trampa prema EU i posebno prema evropskim članicama NATO;
- *slabljenje uticaja i moći EU na globalnom i regionalnom planu*. Nejedinstvo u pogledu rešavanja migrantske krize, kao i izloženost Evrope islamskom terorizmu, razotkrile su ranjivost EU, pored strukturalne slabosti sa kojima se već duže vreme suočava. Čak pod pretpostavkom njene buduće konsolidacije nakon Bregzita, jasno je da EU gubi značaj koji je imala usled preoblikovanja strateških odnosa u svetu.

U situaciji kada „međunarodne organizacije najvišeg ranga na planetarnom nivou kao OUN, doživljavaju izvesnu eroziju svog uticaja i

mogućnosti delovanja“,²⁹ bilateralni kolosek pregovaranja dobija na značaju i tu činjenicu Srbija treba da iskoristi na pravi način. Sve to, međutim, zahteva reformu Ministarstva spoljnih poslova i dosadašnje uglavnom reaktivne diplomatije, uz preorijentaciju na savremeni vid proaktivne diplomatije i uz oslonac na visoko profesionalan diplomatski kadar kao i modernizaciju diplomatske mreže u cilju sveobuhvatnog strateškog planiranja.

Bez obzira na trenutne izazove sa kojima je suočena na spoljnopolitičkom planu, Republika Srbija je upućena na EU, u političkom, ekonomskom, kulturnom, socijalnom i svakom drugom smislu, sa kojom ostvaruje najveću robnu razmenu i koja predstavlja model za modernizaciju, reformske procese i ukupan budući ekonomski i društveni razvoj. „Zemlje Evrope objedinjene u okviru EU imaju snažnu koncentraciju faktora znanja i kapitala na svetskom nivou, ostvarene standarde u više oblasti života predstavljaju uzor i parametar za ugled. S druge strane, teškoće u ostvarivanju EU kao homogenog međunarodnog subjekta, te deficiti prirodnim resursima, stavljaju ove evropske zemlje pred niz ograničenja u odnosu na predstojeće pregrupisavanje moći svetskih sila i regija tokom sledećih decenija XXI veka.“³⁰

Međutim, kada je reč o procesu pristupanja Srbije EU, neophodno je istaći da je princip uslovljavanja koji se inače zasniva na ispunjavanju tzv. Kopenhaških kriterijuma³¹, u slučaju Srbije izuzetno pooštren, s obzirom na dodatni mehanizam napretka u normalizaciji odnosa sa Kosovom čija nedovoljna, tj. neusklađena dinamika sa napretkom u ostalim poglavljima može dovesti do suspenzije samog procesa pristupanja. S obzirom na nespремnost Brisela da i pored već ostvarenog napretka u dijalogu sa Prištinom ubrza prijem Srbije u EU, postavlja se logično pitanje da li je sistem uslovljavanja beskonačan, odnosno, da li je bila namera evropskih lidera da se iza nedefinisanja 35. poglavlja, koje se uopšteno odnosi na normalizaciju odnosa između Beograda i Prištine, poluga uslovljavanja Republike Srbije zadrži na neodređen period. Takva logika je mogla da se otkrije čitanjem „između redova“ teksta Okvirnog sporazuma EU za Srbiju. Nadalje, postavlja se pitanje čak i da Srbija uđe u EU 2025. godine „ona bi pripadala najnižem sloju članica, što znači da bi evropska perspektiva naše zemlje bila neizvesna i ne preterano perspektivna, čak i da se pređe 'taj rubikon' koji označava članstvo u EU.“³²

²⁹ Dragan Petrović, Dragan Đukanović, *Stubovi spoljne politike Srbije – EU, Rusija, SAD i Kina*, op. cit., str. 16.

³⁰ Dragan Petrović, Dragan Đukanović, op. cit., str. 135.

³¹ Kopenhaški kriterijumi su navedeni u Opštoj poziciji EU o otvaranju pristupnih pregovora sa Srbijom i oni uključuju: „stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, poštovanje ljudskih prava i zaštitu manjina; postojanje funkcionalne tržišne privrede, kao i sposobnost da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnih kretanja u okviru Unije; sposobnost da se preuzmu obaveze koje proizilaze iz članstva, uključujući prihvatanje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije, i administrativni kapacitet neophodan za delotvornu primenu i sprovođenje pravnih tekovina EU“.

³² Dragan Petrović, Dragan Đukanović, op. cit., str. 151.

S druge strane, bez obzira koliko trajao, period koji prethodi ulasku neke zemlje u EU veoma je povoljan za privlačenje direktnih stranih investicija. Sa stanovišta saradnje sa NR Kinom, taj period je za Srbiju izuzetno značajan jer se zna da je strategija Pekinga prema EU dugoročna jer samo tako veliko tržište može da apsorbuje ono što Kina proizvede. Zvanični stav Kine je da je u njenom interesu jaka EU. Polazeći od strategije širenja uticaja u EU Peking je pružio finansijsku pomoć Grčkoj, Španiji i Portugalu koje su bile pogođene dužničkom krizom. Zauzvrat, Peking se nada podršci ovih zemalja procesu lobiranja za sopstvene ekonomske interese u Briselu. Da je prodor Kine na područje Evrope veoma dugo planiran govori i strategija „pojas i put“ koja obuhvata, pored Srbije, još 15 zemalja Centralne i Istočne Evrope.

U kontekstu budućeg multipolarnog poretka šanse Evrope leže u saradnji sa Kinom. Treba napomenuti da odnosi EU-SAD u kontekstu azijsko-pacifičkog regiona, objektivno sadrže elemente međusobne konkurencije. To se pre svega odnosi na izgradnju strateškog partnerstva između EU i Kine koje je asimetrično u odnosu na američku poziciju. Naime, u momentu kada je Kina postala ključni poverilac EU, Brisel se etablirao kao vodeći kineski trgovinski partner (Kina je drugi trgovinski partner Unije, posle SAD). Kina pažljivo prati rastuće finansijske probleme EU, posebno zemalja evrozona. S druge strane, ta ista kriza Pekingu otvara mogućnost da ojača svoju međunarodnu poziciju i radi na izmeni postojećeg svetskog ekonomskog i monetarnog sistema. Prvi put u modernoj istoriji Kina se profiliše u svetskog poverioca i svojom ekonomskom moći doprinosi stabilizaciji globalnih ekonomskih prilika. Peking je stoga zainteresovan za jačanje EU iz želje da se suprotstavi dominaciji dolara i da dugoročno podupre multipolarni svet koji je od ključnog značaja za kinesku spoljnopoličku strategiju. Kineska podrška EU nije ograničena isključivo na monetarna pitanja, već obuhvata i podršku programu evropskog satelitskog navigacionog sistema Galileo koji je prekinuo primat SAD na ovom planu (GPS). Kina je ne samo ogromno tržište, već i izazov evropskim kompanijama u njihovom usponu do globalne uloge. Jedan zvaničnik EU je to dobro ilustrirao kada je rekao da je SAD azijsko-pacifička sila, a da će „EU biti partner Azije“. Zato je jačanje saradnje Srbije sa Kinom, ma koliko je takva saradnja pod kritičkom lupom Brisela koji strahuje od kineske konkurencije (poslednji primer je smederevska Železara), model saradnje u novim izmenjenim okolnostima koje nameće postepen razvoj multipolarnog sveta.

Literatura

- Badie, Bernard, *L' état importé. Essai sur l'occidentalisation de l'ordre politique*, Fayard, Paris, 1992.
- dr Đukanović Dragan i Jončić Miloš, (prir.) *Spoljna politika Srbije i Zajednička spoljna i bezbednosna politika EU*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.

- Фуше, Мишел, *Европска унија пола века касније: стање и сценарији обнове*, Службени гласник, 2009.
- Hofman, Stanley, „The Fate of the Nation State“, *Daedalus*, Summer 1996.
- Хабермас, Јирген, *Постнационална констелација, Политички есеји, Откровење*, Београд, 2002.
- Held, David (eds.), *Debating Globalization*, Polity Press, 2005.
- Joxe, Alain, *Les républiques face a la domination américaine dans l'après-guerre froide, la découverte*, Paris, 2004.
- Kissinger, Henry, *World Order*, Penguin Press, New York, 2014.
- Kisindžer, Henri, *Da li je Americi potrebna spolja politika? U susret diplomatiji XXI veka*, Klub Plus, Beograd, 2011.
- Kissinger, Henry, „Dilution of NATO“, *Washington Post*, 8 June 1997.
- Lake, Anthony, „From Containment to Enlargement“, *International Herald Tribune*, 24 September 1993.
- Petrović, Dragan, Đukanović, Dragan, *Stubovi spoljne politike Srbije – EU, Rusija, SAD i Kina*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.
- Prošić, Slobodan, „From Power Balance to Conflicting Intensities: Toward a New Paradigm of International Relations“, *Review of International Affairs*, Vol. LXVI No. 1158-1159, April-September 2015.
- Smouths, Marie Claude, (ed.), *Les nouvelles relations internationales. Pratiques et théories*, Presses de sciences Po, Paris, 1998.
- Tejlor, Pol, *Kraj evropske integracije*, Albatros Plus/Službeni glasnik, Beograd, 2010.
- Wolton, Dominique, *La dernière utopie. Naissance de l' Europe démocratique*, Flammarion, Paris 1993.

Slobodan PROŠIĆ

THE DECLINING MULTILATERALISM AS A DETERMINANT OF SERBIA'S FOREIGN POLICY

ABSTRACT

Two major events have shaped the world scene in the recent months, Brexit and the policy of the new Trump Administration. Both have emphasized the shift towards reassessing sovereignty against multilateralism. Unfortunately, the process of globalisation has not bolstered multilateralism. In fact, the opposite is true: The logic of national sovereignty has staged a comeback with major economies undermining cooperation on issues ranging from security to trade to climate change. The United States' withdrawal from the Transpacific Partnership (TPP) and the Transatlantic

Trade and Investment Partnership (TTIP) signalled, together with the withdrawal from the Paris Climate Agreement, a setback in multilateral diplomacy. On the other hand, the departure of the UK from the EU creates major uncertainties and possible adverse consequences for the future of the Union. Brussels is faced with a potential resurgence of immigrants, as well as with the imperative of consolidating the Eurozone, a move that could split the EU into core countries and second-grade members. The paper is focused on the potential trends behind those developments which could shape the future of foreign policy of the Republic of Serbia

Key words: Foreign Policy of the Republic of Serbia, Globalisation, Brexit, US, EU.